

AJANKOHTAISTA: TUOREITA METODISIA NÄKÖKULMIA SUULLISEN RUNOUDEN TUTKIMUKSEEN

*John Miles Foley Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vieraana 16.10.–
24.11.2006*

Venla Sykäri

Loka–marraskuussa 2006 folkloristiikan ja historian alan tutkijoilla ja jatko-opiskelijoilla oli harvinainen tilaisuus nauttia erään suullisen ja suullisperäisen runouden merkittävimmän nykytutkijan, amerikkalaisen John Miles Foleyn, pitkästä vierailusta Helsingissä. John Foley on Missouri-Columbian yliopistossa englannin ja klassisten kielten professori, ”Center for Studies in Oral Tradition” -tutkimuskeskuksen johtaja ja *Oral Tradition* -lehden perustaja ja päätoimittaja. Hänen runsas kirjallinen tuotantonsa keskittyy aluksi monitahoisesti muinaisenglanninkielisen, klassisen kreikankielisen ja eteläslaavilaisen suullisen ja suullisperäisen runouden tutkimukseen ja Milman Parryn ja Albert Lordin kehittämän formuleorian (Oral Formulaic Theory) paradigmojen uudelleenarviointiin ja edelleen kehittämiseen (mm. Foley 1988; 1991; 1995). Viime vuosien tuotannossa merkittävällä sijalla on suullisen perinteen monimuotoisuuden korostaminen ja sen myötä tutkimuksessa tarvittavan laaja-alaisen näkemyksen etsiminen ja esilletuonti (erit. Foley 1995; 2002).

John Foley vieraili Suomessa yhteispohjoismaisen ”Nordic Centre for Medieval Studies” -hankkeen (NCMS) puitteissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) pääsihteerin Tuomas M. S. Lehtosen ja Bergenin yliopiston keskiajan tutkimuksen professorin Lars Boje Mortensenin johtamassa hankkeen kulttuuriosassa on mukana tutkijoita SKS:sta, Helsingin yliopiston folkloristiikan ja historian laitoksista, Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksesta sekä Bergenin, Göteborgin ja Etelä-Tanskan Odensen yliopistojen keskiajan tutkimuksen keskuksista. (ks. <http://www.finlit.fi/tutkimus/ncms.htm>). Foley vietti ensin Helsingissä lokakuun kaksi viimeistä viikkoa, vieraili sen jälkeen kahden viikon aikana projektin muissa pohjoismaisissa kohteissa ja palasi lopuksi taas kahdeksi viikoksi Helsinkiin.

Vierailun aikana John Foley piti kaikille avoimen kuuden luennon sarjan SKS:n juhlasalissa, kommentoi NCMS:n ”Oraalisuus ja kirjallistuminen” -seminaarissa

esitelyjä tutkimussuunnitelmia ja piti tutkijoille ja jatko-opiskelijoille lähes päivittäin omaa vastaanottoa. Luentosarjan otsikkoina olivat: ”What is oral tradition?”, ”Epics from oral tradition”, ”Non-epic genres of oral tradition”, ”Methods for approaching oral traditions”, ”Oral tradition and the Internet: Navigating pathways” ja ”Digital representation of oral traditions”. Luentojen aiheissa ja esimerkeissä esiintyivät monipuolisesti Foleyn tutkijantyön keskeiset teemat: suulliselle perinteelle ominaisten toimintatapojen ymmärtäminen ja näiden huomioonottaminen myös kirjallisina teksteinä säilyneen materiaalin tutkimuksessa, suullisen perinteen monimuotoisuus sekä kirjallisen ja suullisen rinnakkainelo ja vuorovaikutus. Käyn ohessa läpi näitä teemoja erityisesti luentojen mutta myös niiden taustoja kartoittaneen haastattelun pohjalta.

TEORIANMUODOSTUKSEN ONGELMIA JA RATKAISUJA

Suullisen runouden ilmaisukeinojen periaatteellinen selvittäminen ja kuvaus ovat keskeinen osa Foleyn tutkimusta. Suullisen runouden teorianmuodostamisen ongelma on ollut pitkälti tutkijoiden kirjallislähtöiseen näkökulmaan sopivien eepisten lajien korostaminen ja kaikkien muiden lajien, huomattavasti suuremman ja monimuotoisemman joukon, huomiotta jättäminen. Todellisuudessa lajien, esiintyjien, kuulijoiden ja sosiaalisten funktioiden kirjo on loputon, ja muun muassa nämä muuttujat huomioon ottaen voidaan lajeja ja mieluiten kokonaisia perinne-ekosysteemejä tutkia tasavertaisemmin. Ei-eeppisistä runoperinteistä Foley havainnollisti antiikin aikaan ja keskiaikaan sijoittuvien käsikirjoitusten lisäksi nykyaikaista kilpalauluperinnettä: baskien *bertsolaritza*-runoutta ja Yhdysvalloissa vuonna 1986 syntynyttä *slam*-runoutta. Slam-runous oli esimerkkinä jo Foleyn *How to Read an Oral Poem* -kirjassa (2002). Baskien urheilukilpailujen kaltaiseksi kansanhuviksi muodostuneeseen bertsolaritza-riimitelyyn hän tutustui baskien kutsuttua hänet toukokuussa 2003 ensimmäiseen kansainväliseen symposiumiinsa. Symposiumin esitelmistä on koottu baskien ja yleensä espanjan- ja portugalkielistä improvisointiperinnettä esittelevä englanninkielinen teos (Armistead & Zuleika 2005), jossa on julkaistu myös Foleyn oma, monet luentojen keskeiset näkökulmat kokoava artikkeli (Foley 2005). Baskien runoimprovisaatio on jäänyt meillä tuntemattomaksi kielimuurin vuoksi, vaikka tutkimusta näyttää olevan espanjan kielellä runsaasti (englanniksi ks. myös Garzia et al. 2001).

Toinen ongelma suullisen runouden teorianmuodostuksessa on ollut suullisen ja kirjallisen vuorovaikutuksen ja rinnakkainelon pitkään jatkunut aliarviointi. Foleyn ohjaaja ja työtoveri Albert Lord erotti jyrkästi suullisen ja kirjallisen tradition ja katsoi, että esimerkiksi henkilön kirjoitustaito tuhosi suullisuuden. Tämä näkökanta on historiallisesti ollut varsin luonnollinen oman aikansa johtopäätös, kun suullisen ilmaisun erityisyyttä on todistettu (samoin kuin Walter Ongin 1982 kohdalla). Suullisen ja kirjallisen ilmaisun strategioiden tuntemuksen myötä on uudempi tutkimus sen sijaan voinut syventyä myös näiden monisyiseen vuorovaikutukseen yhä tarkemmin.

Foley (2002; 2005) esittää suulliselle runoudelle neljä erilaista mallia suhteessa runokompositioon ja esitykseen:

1. suullinen esitys, jossa kompositio on suullinen ja esitys suullinen (kompositio performanssissa)
2. lausutut tekstit, joissa kompositio on kirjallinen mutta esitys suullinen (kompositio performanssia varten)
3. ääniä menneisyydestä, jossa kompositio voi olla joko/sekä suullinen tai/että kirjallinen, samoin esitys (kompositio esityksen rinnalla)
4. kirjoitettu suullinen perinne, jossa kompositio tuotetaan kirjallisesti ja esitetään kirjallisesti (kompositio ei-esitystä varten).

Riippumatta kompositio- ja esitystekniikasta kaikissa kohdissa täyttyvät kuitenkin suullisen komposition tunnusmerkit.

Tällaisia suulliselle perinteelle ominaisia tunnusmerkkejä ovat erikoistuneen ilmaisukielen, *rekisterin*, käyttö, kunkin rekisterin sisältämät sille tyypilliset rakenteelliset tasot, rekisterin idiomaattinen merkitys (tietyn merkin tiivis linkittyminen tiettyyn merkitykseen) sekä erityinen sana-käsitys. Foley havainnollistaa suullista perinnettä usein juuri sana-käsitteen erilaisuudella suullisessa ja kirjallisessa perinteessä. Foleyn esimerkit ovat eteläslaavilaisten eppisten laulajien haastatteluista, mutta myös monista muista kulttuureista on näyttöä, että sana on suullisessa runoudessa aina (yhtä kielen sanaa laajempi) rakenteellinen ja merkityksen sisältävä yksikkö, joka voi käsittää useita sanoja ja kokonaisia lauseita, tyypillisiä puheakteja, jopa koko laulun tai tarinan. (Ks. esim. Foley 1995; 2002; 2005.)

ORIENTOITUMINEN VERTAILEVAAN TUTKIMUKSEEN

Kysyin Foleyta, miten hän itse filologian opiskelijana joutui niin vahvasti suullisuuden tutkimuksen pariin. Foleyn opinnot alkoivat muinaisenglanninkielisten ja klassisten kreikankielisten tekstien parissa. Tuolloin hänellä oli valveutuneita opettajia, etenkin Robert Creed, yksi Albert Lordin ensimmäisistä oppilaista, jonka johdolla hän tutustui jo varhain ”Oral Formulaic” -teoriaan. Foley kaipasi tutkimiansa kuolleiden kielten rinnalle analogiamallia elävästä kielestä ja elävästä perinteestä. Amerikassa suurin ja parhaiten saatavilla oleva arkistokokoelma on Lordin, Parryn ja David Bynumin kenttätöiden tuloksena koottu arkisto serbokroaatin perinnettä (josta vain murto-osa, yksi epiikan alalaji, on hyödynnetty Lordin teoriassa ja *The Singer of Tales* -kirjassa). Siten Foley haaveili serbokroatin kieliopinnoista, jonka toteuttaminen käytännössä oli lähes mahdotonta. Hän sai kuitenkin sattuman kautta kontaktin samassa yliopistossa opettavaan, Serbiassa kenttätöitä tehneeseen kulttuuriantropologiin Joel Halperniin. Tämä ohjasi Foleyn vaimonsa, kieltä huomattavasti sujuvammin puhuvan lingvistisen antropologin Barbara Kerewsky Halpernin oppilaaksi. Pariskunta oli tehnyt tuolloin jo parin vuosikymmenen ajan kenttätöitä Serbian kylissä, mutta ei ollut aiemmin kiinnittänyt huomiota esitetyn tiedon muotoon, suullisen perinteen lajeihin. Foleyn mukaan etenkin Barbara Kerewsky Halpern liikkui tutuissa kylissä kuin kala vedessä. Yhteisten kenttämatkojen (yhteensä 9 kk vuosina 1973–1974 ja 1978) tuloksena syn-

tyikin nopeasti tietoisuus alueiden suullisen perinteen laajasta ekosysteemistä (miesten epiikka; naisten lyriikka; suvun päämiehen esittämä sukupuu, genealogia; naisten itkut; vanhojen naisten loitsut; ja miesten esittämät tarinat).

Jatko-opiskelu Harvardissa Albert Lordin ohjauksessa lukuvuosina 1976–1977 ja 1980–1981 oli myös merkittävää aikaa. Foley sai yhtenä viidestä oppilaasta tutkittavakseen osan laajasta arkistoidusta keruuaineistosta, josta Albert Lordin toive oli saattaa mahdollisimman paljon aineistoa myös julkisuuteen, jotta päätelmiä voitaisiin tehdä alkuperäisen aineiston pohjalta. Yksityiskohtainen tutustuminen laulajien esityksiin – kielitaitoisena – avasi nyt konkreettisesti pääsyn esitysten taiteeseen. Juuri taiteellisuuden ja luovuuden elementit olivat jääneet tutkimuksessa sivuun, kun moni suullisen runouden ilmaisutapaa tuntematon ja kieltä taitamaton tutkija oli tehnyt vain Lordin (1960) esittämän suppean materiaalin valossa johtopäätöksiään.

OMA TEORIA JA SUULLISEN PERINTEEN MONIMUOTOISUUS

Vielä John Foleyn kirjoittaessa ”Oral Formulaic” -teorian historiaa (1988) oli amerikkalainen homeerisen kirjallisuuden tutkimus jakautunut vahvasti kahteen leiriin: niihin, jotka sovelsivat Lordin mallia formuloista ja teemoista mekaanisena työkaluna, ja niihin, jotka eivät halunneet kuullakaan teoriasta, koska se oli ristiriidassa eeposten taiteellisen panoksen kanssa. Foleyn mielessä oli tuolloin jo kehittynyt pitkälle ajatus siitä, että oli valittava, ei kumpaakaan pelkästään, rakennetta tai taidetta, vaan molemmat. *Immanent Art. From Structure to Meaning* -kirjassa (1991) hän esitti ajatuksensa muodon sisältämästä merkityksestä eli perinteen *pars pro toto* -viiittäavuudesta. Tietyn perinnekielen tuntevien keskuudessa yksittäisen käytetyn ilmaisun kautta voidaan tietoisesti aktivoida perinteen sisältämiä laajempia merkityksiä, jolloin kokonaisuudesta syntyy täyteläisiä taiteellisia kokemuksia. Foleyn *Immanent Art*’ksi nykyään nimetty teoria monipuolistui ja täydellistyi yhä seuraavassa kirjassa *The Singer of Tales in Performance* (1995).

Foleyn luennoilla painottui erityisesti suullisen perinteen lajien runsaus ja suullisen ilmaisun monimuotoisuus. Suullisuuden merkittävyys ja ylivoimaisuus teknologiana verrattuna kirjalliseen ilmaisuun sai näyttävän muodon historiallisessa taulukossa, jossa ihmisen 100 000 vuoden historian ja luku- ja kirjoitustaidon ja kirjallisen teknologian kehityksen suhde oli havainnollistettu yhteen kalenterivuoteen: siten muun muassa ensimmäiset numerot tulivat käyttöön marraskuun 22. päivänä, ensimmäiset kirjoitusmerkkijärjestelmät joulukuun 10.–19. päivänä, kiinalainen kirjapainotekniikka joulukuun 24. päivänä, kirjoituskone kello 12.00 joulukuun 31. päivänä ja Internet klo 23.24 uudenvuoden aattona. Ihmisen yksilölliset ja yhteisölliset tarpeet siis ilmaistiin, välitettiin ja muistettiin 95-prosenttisesti ihmislajin olemassaolon ajasta vain suullisen teknologian kautta, ilman minkäänlaista kirjoitusta. (Luentomonisteen lisäksi taulukko löytyy teoksista Foley 2002 ja 2005.) Maailmanlaajuisesti katsoen suullisuus on myös nykyään yhä merkittävin käytössä oleva teknologia.

Suullisen perinteen monimuotoisuus tuli Foleylle itselleen tutuksi perusteellisesti, kun hän vuonna 1985 kokosi maailmanlaajuisen bibliografian formulateoriaa

soveltaneista tutkimuksista ja julkaisuista (Foley 1985). Toiminta vuonna 1986 perustetun *Oral Tradition* -lehden päätoimittajana avasi näkökulmaa edelleen. Viime syyskuusta asti kyseinen lehti on ilmestynyt myös ilmaisena Internetissä (<http://journal.oraltradition.org>). Päätös tähän kypsyi, kun Internetin kautta alkoi toimitukseen tulla runsaasti pyyntöjä esimerkiksi Intiasta ja Kiinasta. Lehti haluttiin luettavaksi paikkoihin, joissa ei ollut varaa sitä tilata, mutta joissa toisaalta oli yhä elävä perinnejärjestelmä ja valtava potentiaalinen lukija- ja kirjoittajakunta. Samaa ideologiaa jatkaa Internetin audiovisuaalisten mahdollisuuksien tutkiminen ja käyttäminen aktiivisesti suullisen perinteen esilletuonnissa ja kirjallisten julkaisujen oheismateriaalina (mm. Foleyyn omaan kirjaan *How to Read an Oral Poem* (2002) liittyvä eCompanion osoitteessa www.oraltradition.org/hrop). Internetin yhtäläisyyksistä suullisen esityksen kanssa ja sen käyttömahdollisuuksista perinteiden luonnollisina kuvausväylinä kuulumme kahdella viimeisellä luennolla.

Foleyyn luentosarja oli erinomainen katsaus paitsi hänen omiin metodisiin näkökulmiinsa myös ajankohtaisiin amerikkalaisiin ja kansainvälisiin tutkimussuuntauksiin. Luennot ja keskustelut antoivat monelle vinkkejä rinnakkaisiin aineistoihin ja tutkimuksiin sekä auttoivat paikantamaan suomalaisen tutkimuksen kansainvälisesti korkeatasoiseksi. Amerikkalainen yliopistojärjestelmä keskittyy jatkokoulutuksessa pitkälti tuottamaan opetushenkilökuntaa, eikä tutkimusta painoteta sellaisena pitkäjänteisenä, itsenäisenä työnä, joka meille on tuttu (kaikkine ongelmineen). Foley jaksoikin innostua viikko toisensa jälkeen omista tutkimussuunnitelmistamme, joista keskustelemiseen oli ihanteellisesti varattu runsaasti aikaa sekä NCMS -seminaarin puitteissa että vastaanottojen muodossa. Monelle mahdollisuus kahdenkeskisiin keskusteluihin oli varmasti vierailun parasta antia.

KIRJALLISUUS

- ARMISTEAD, SAMUEL & ZULEIKA, JOSEBA (eds.) 2005: *Voicing the Moment. Improvised Oral Poetry and the Basque Tradition*. Reno (Nevada): Center for Basque Studies, University of Nevada.
- FOLEY, JOHN MILES 1985: *Oral-Formulaic Theory and Research: An Introduction and Annotated Bibliography*. New York: Garland.
- 1988: *The Theory of Oral Composition. History and Methodology*. Bloomington: Indiana University Press.
- 1991: *Immanent Art: from Structure to Meaning in Traditional Epic*. Bloomington: Indiana University Press.
- 1995: *The Singer of Tales in Performance*. Bloomington: Indiana University Press.
- 2002: *How to Read an Oral Poem*. Urbana: University of Illinois Press.
- 2005: Comparative Oral Traditions. – Armistead, Samuel & Zuleika, Joseba (eds.), *Voicing the Moment. Improvised Oral Poetry and the Basque Tradition*. Reno (Nevada): Center for Basque Studies, University of Nevada.

TUOREITA METODISIA NÄKÖKULMIA SUULLISEN RUNOUDEN TUTKIMUKSEEN

GARCIA, JOXERRA & SARASUA, JON & EGANA, ANDONI 2001: *The Art of Bertsolaritza. Improvised Basque verse Singing*. Donostia: Bertsozale Elkartea.

LORD, ALBERT B. 1960: *The Singer of Tales*. Cambridge: Harvard University Press.

ONG, WALTER 1982: *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. London: Methuen, Routledge.

FM Venla Sykäri toimii folkloristiikan jatko-opiskelijana Helsingin yliopistossa.